

Найбільше мовленнєвих реалізацій має остання модель (абсолютна частота 7 з урахуванням всіх можливих варіантів: *який/яка/яке/які, який же, яка вже* і под.).

6. Вибірковість уживаних Юрієм Шевельовим моделей фразеологізованих речень підтверджує можливість їх кваліфікації як маркерів мовлення особистості, є яскравим свідченням синтаксичної специфіки його мовлення. Водночас обмеженість використання речень цього типу може бути також наслідком стильової обмеженості текстів у корпусі, що об'єднує тексти наукового, епістолярного й публіцистичного стилів. Фразеологізовані ж речення є одиницями, притаманними художньому, публіцистичному та розмовному стилям. Тому залучення до аналізу зразків усного мовлення може дати нові штрихи до лінгвоперсонологійного портрету видатного вченого.

Література

1. Загнітко А. П. Теорія лінгвоперсонології. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 136 с.
2. Ситар Г. В. Синтаксичні фразеологізми в розрізі конструкційної граматики: монографія: [наук. і відп. ред. А. П. Загнітко]. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 458 с.

UDC 811.161.2'367.32'42

SPEECH ACT OF REFUSAL: OBJECTIVE-GRAMMAR TYPOLOGY¹

A. P. Zahnitko, M. O. Tereshchuk

In modern linguistics, a speech act (hereinafter referred to as “SA” is qualified as the minimum unit of communication (J. Searle) with an emphasis on the connection between the expression and its illocutionary ability, where such a connection is motivated by the settlement and / or unsettlement of the national (↔ corporate) convention (statements, objections, reports, etc.): *«Я стверджую, що наразі підіймати всіх Конорів на боротьбу з Послідовниками недоцільно»* (O. Avramenko); *«Не заперечую. Ми розляглися в суміжній нетопленій кімнаті»* (R. Andriashuk); *«Я також інформую вас, наміснику, що Сенат збереться на своє надзвичайне засідання за сорок вісім годин»* (V. Yeshkiliev). The defining characteristics of the SA are the social status of the speaker, his intentions, situational factors, etc. J. Searle differentiated representational, directive, commissive, expressive and declarative SA. SA of refusal appears as a response to a directive (command, requirement, order – a prompt itself, a recipe, a label, an order, a recommendation – prescripts and instructions, the ban, encouragement, advice, wishes, a caution, curses, reproach and under.) and / or commissive (promise, etc.) illicutive (in the terminology of J. Searle) acts: – *О Кассім! Ти скажеш мені, що се була за річ, ще страшніша, ніж Джігад <..>? – Все опріч того скажу, о радісна мати принца! А того не можу сказати <..>!* (O. Nazaruk); [Неріса:] *Якби ти в Рим дістався з Меценатом <..>, –/ бо Рим же вміє талани вінчати! <..>* [Антей:] *Топтати рідних лаврів я не хочу. / Триумфи в Римі – то для мене ганьба* (Lesja Ukrainka).

SA can contain a direct and indirect refusal, which can be detected in the corresponding functional status of predicates. The core of the predicate is the lexemes with the common categorical sema – *відмовити(ся)* “and their lexical and grammatical variants (verbs-markers of the genre)” (Britsyn 2018: 126), somewhat hierarchically lower are “the modal lexemes with a negative particle *не* (*no*) (modal modifiers)”, like *не можу, не хочу, не вмію*, where the value of failure is accompanied by the semantics of causation. Significant is the interaction of the

¹ 1 The research was conducted within the confines of the fundamental research program “Objective and subjective linguistic grammar: communicative-cognitive and pragmatical-linguistic computer measurements” (0118U0033137) – Vasyl’ Stus Donetsk National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine.

structuring load of the predicate with its contextual environment and the relationship with other components-factors of the text situation, which amplify / neutralize / counteract its semantics. To a certain extent, the application is observed in the declarations of refusal, which constitute the periphery of the SA of refusal. To the periphery belong the expressions with meaning of the repetition of the denied and the equivalents of sentences with the semantics of refusal: *Він, щось бормочучи, хотів знову схопити її, але вона <..> зашепотіла: – Ні, ні, ні!.. Буду кричати* (V. Vynnychenko). Their spectrum is rather broad with variational expressions such as **Ні; Та ні; Отож ні; Зовсім ні**, not to mention the variety of their contextual varieties in combination with phraseologisms: – *А ми мусимо задовольнятися приємним самодурством. – Ні, Дмитре, ти не зовсім маєш рацію... – Не зовсім? Ні, зовсім! – Ні, не зовсім* (V. Vynnychenko).

The nuclear component of the SA of refusal is the verb-predicate *відмовитися* and its derivatives, which in this status implement a performative act-speech phenomenon: – *Це я мав би спитати вас. <..> – Я відмовляюся слухати наказів цього солдата* (P. Zahrebelnyi); *Я відмовляюся й ставлю на камфорку чайни* (A. Dnistrovyi), which can be amplified by the repetition of the semantics of refusal: – **Ні, я відмовляюся будь-що розуміти!** (O. Avramenko, V. Avramenko). The core of the plural of refusal extends the functional implementation of the verb-predicate *відмовитися* with special modal elements like *зобов'язаний, здатний, змушений, ладен, повинен, радий* – predicate adjectives; *бажати, мусити, уміти, хотіти* – modal verbs; *завершувати, зостатися* – phrase verbs; *треба, можна* – words of the category of state (predicatives): – *Від чого ж мені треба відмовитися* (M. Tsyba); *Від альтернатив добра і зла <..> потрібно відмовитись* (H. Pautiak); *Мої діти матимуть Дар, якщо мій чоловік буде чаклун. А я не хочу цього, не хочу за чаклуна, бо тоді стане ще гірше* (O. Avramenko, V. Avramenko).

Functional refusal covers categorical (direct), semi-categorical (mediate direct), indirect, where the latter covers a variety of motivations and is qualified as implicit. In such implementations, verbal lexemes reveal their indirect semantics: [Prokip:] *Ходім, зятю, за лісок, / Там новий стоїть шинок <..>!* [Stetsko:] *Тю-тю, дурний, відчепися! / Пий горілку, подався!* (H. Kvitka-Osnovianenko), where the verb “відчепитися” has the meaning of “stop bothering, interfere with someone” (Dictionary of Ukrainian in 20 volumes, V. 3, p. 52). In the analytical-transformational realization it appears proportional to *відмовити* (→ *відмовлятися*). Appraisal-qualifying and evaluative-expressive measure of the act of refusal are the phraseologisms of a kind *кленки нема, дати(піднести) гарбуза, дати відкоша, піднести печеного рака, гарбузами годувати: Але як вмерла Олена, Петро засилав старостів сливе до усіх дівчат на селі, і скрізь йому давали гарбуз* (I. Nechui-Levytskyi); – *Та-ак, – нерішуче протягнув Артем. – Хоч ці жінки й могли б дати одкоша першим-ліпшим чоловікам... Та що в них, у скіфів, матриархат був, чи що?* (V. Vladko).

The semi-categorical refusal is implemented by evaluative-expressive questions of rhetorical semantics such as *А де ж знайти розумних?!*, as well as constructions with a clearly defined value of avoiding the answer (*промовчати, не мовив і слова, мовчки похилив голову*): *Дівчина глянула на Тимона. Той мовчки похилив голову. – Ач який – гордує! – подумала вона в серцях і, натягнувши на себе машкару панночки, весело підхопила під руку якогось панка, скося зирнувши на хлопця, – чи дивиться? Але той не дивився* (D. Buzko). Sometimes the addressee, feeling the constant intention of the recipient to avoid the answer, initiates the receipt of information, understanding the rhetoric of his questions: – *Для чого твоя Галя купила тобі червоне пальто з червоним капелюхом? Я тебе запитую, не уникай відповіді... Щоб тебе водії бачили! А ти що робиш?.. Так, і що? І що?.. На ринок люди теж гарно вбираються...* (H. Vdovychenko).

It is essential to establish the status of the subject in the SA of refusal and its differentiation in accordance with the intentions implemented by it on the subject of the modal assessment, the subject of the subject situation (agent), the subject of voluntariness, which, obviously, in the long run can be studied on the corresponding experimental research corpuses of

texts with the use of adequate linguo-computer technologies, etc., since the distinguished varieties appear generalized, which internally cover various manifestations, for example, the subject of voluntariness can be qualified by its methods of expression, on the explicit / implicit basis, on the accentuation / erosion of the evaluation, on the differential scale of the voluntariness itself – as prospective, retrospective, controlled, uncontrolled, etc.

The SA study should be based on the fundamental principles of functional communicative and functional-cognitive linguistic paradigms, which are generally called communicative-cognitive linguistic paradigm, using transformational and interpretive methods, on the basis of factual material, with the definition in the relevant contexts of the significance of situational-pragmatic and communicative-semantic factors.

References

1. Britsyn, Viktor. Prahmatyka Vysloven Vidmovy v Ukrainkomu Khudozhnomu Dialohichnomu Diskursi. Chernivtsi : Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, 2018.
2. Zahnitko, Anatoliy. Slovnyk Suchasnoi Lihvistyky : Poniattia i Terminy : u 4 t. Donetsk : DonNU, 2012. 388 p.
3. Searl, John. Clasificacyia ilocucyonnych aktov. *Novoie v Zarubiezhnoi Lyngvistikie*. Moskow : Progres, 1986. P. 170–194.
4. Searl, John. Chto takoe rechevoi akt. *Novoie v Zarubiezhnoi Lyngvistikie*. Vypusk 17. Moskow : Progres, 1986. P. 151–169.

Підсекція міжкультурної лінгвістики

УДК 81' 373. 231

ПРИЗВИСЬКО ЯК ЕКСПРЕСИВНО-ОЦІННА НОМІНАТИВНА ОДИНИЦЯ

О. В. Антонюк

Загальновідомо, що серед усіх інших антропонімів прізвисько примітне тим, що воно не тільки називає людину, а й розкриває її сутність (з погляду того, хто називає), характеризує за певною (суттєвою чи несуттєвою) ознакою. Воно не просто дзеркально відображає цю ознаку, а й виражає суспільну думку, оцінку її з позицій моралі, етики і навіть естетики (В. Кравченко, Т. Денисова та ін.). Таким чином, через прізвиськову номінацію відбувається оцінка людини, виражається ставлення інших людей до носія прізвиська. Саме тому більшість прізвиськ має оцінний, емоційно-експресивний компонент (конотації). Цю особливість прізвиськ помітив ще Ф. Сумцов, який зауважив, що в них відбивається рівень моральної і громадської культурності, народна свідомість, схильність до гумору.

Серед прізвиськ мало таких, яким притаманна відносна нейтральність. Такими, до прикладу, є найменування, що вказують на професію, рід заняття людини: Бугáлтерша, Вісовщиця, Кóнюх, Лісник, Свинáр, Шахтóр та ін. Але і в них може бути закладена інформація про те, як носій ставляться до виконання своїх обов'язків (по-особливому, добре, погано тощо).

Більшість зібраних нами прізвиськ є пейоративними номінаціями. Вони виражають насмішку, глум: Дубіна, Лáпоть – темний, неосвічений; Кирпíч – тупий, нерозумний; Безкішкий – дуже худий; іронію, жарт: Кабáн – дуже худий, Два Мéтри Красотí –